

которые в такой же мере вписываются имеющиеся факты, но приводящие к противоположному результату, не принимаются во внимание, что приводит в большинстве случаев к следственной ошибке. Основная причина такого явления заключается в доминирующем влиянии динамического стереотипа, сложившегося на основании предшествующего опыта. В силу статистического принципа построения логики нелинейного мышления, приводящей к соответствующей форме поведения, одинаковые начальные и граничные условия формируют в 32 % случаев нестандартное поведение, что и порождает ошибку в логических заключениях, основанных на совпадении результатов. Это так называемый эффект рассеянного распознавания. Исключение таких ошибок возможно только на основании построения более высокой наблюдаемости за членами общества и высокой прозрачности «субъектно-объектно-средовых» отношений. Стремление доказать истинность следственной логики признанием подследственного не носит достаточно объективный и обоснованный характер, так как поведение последнего при любом отставании его утверждений не может быть принято за истинность, подтверждающую или опровергающую логику следственной версии. Следовательно, в большинстве случаев речь может идти о вероятности совпадения со следственной версией.

ЛИТЕРАТУРА

1. Форрестер Дж. Антиинтуитивное поведение слож-

ных систем // Современные проблемы кибернетики. -М.: Знание, 1977. -Вып.7. -С.24-29.

2. Стодт Роберт Р. Множества. Логика. Аксиоматические теории. -М.: Мир, 1968. -168 с.

3. Эшби У.Р. Конструкция мозга. -М.: Мир, 1962. -411 с.

4. Эшби У.Р. Принципы самоорганизации. -М.: Мир, 1966. -343 с.

5. Фролов И.Т. Гносеологические проблемы моделирования. -М.: Наука, 1961. -286 с.

6. Самсонкин В.Н. Самообучающаяся система - дублиер человека-оператора // Информационные системы. -Харьков: НАНУ, ПАНИ, ХГУ. -1997. -С.30-33.

7. Роуз С. Устройство памяти. От молекул к сознанию. -М.: Мир, 1995. -384 с.

8. Самсонкин В.Н. Прогнозирование работоспособности человека-оператора в автоматизированных системах // Информатизация и новые технологии. -1997. -№ 1. -С.17-19.

9. Эшби У.Р. Что такое разумная машина // Кибернетика ожидаемая и кибернетика неожиданная. -М.: Мир, 1968. -С.358-386.

10. Derrida J. De la Grammatologie. -P., 1967. -P.127.

11. Шмелев А.Г. Сопоставление двух моделей семантической памяти // Вестник Моск. ун-та. Сер.14: Психология. -1978. -№ 2. -С.37-46.

12. Шовен Р. От пчелы до гориллы. -М., 1965.

Поступила в редколлегию 04.06.2004

КОНОПЛЬОВ В.В., КРИВОДЕРЕВ В.В. ПСИХОЛОГІЯ НЕЛІНІЙНОГО МИСЛЕННЯ ТА ПРИЧИНИ СЛІДЧИХ ПОМИЛОК

Розглядаються питання взаємозв'язку нелінійного мислення та слідчих помилок.

***

KONOPLEV V.V., KRIVODEREV V.V. PSYCHOLOGY OF NON-LINEAR INTELLIGENCE AND CAUSE OF INVESTIGATOR ERRORS

The problems of correlation of non-linear intelligence and investigator errors are esteemed.

УДК 159.923.32:351.74(470)“18/19”

М.Г. ЛЮБАР

Міністерство внутрішніх справ України

ПРОФЕСІЙНО-МОРАЛЬНЕ ВИХОВАННЯ ЧИНІВ ПОЛІЦІЇ ТА ЖАНДАРМЕРІЇ РОСІЙСЬКОЇ ІМПЕРІЇ (ДРУГА ПОЛОВИНА ХІХ – ПОЧАТОК ХХ СТ.)

Розглянуті особливості професійно-морального виховання поліцейських чинів царської Росії.

Основним змістом виховної роботи серед особового складу поліції та жандармерії царської Росії було прищеплення йому корпоративного духу та відданості політичному режиму.

Вихованню поліцейських та жандармських чинів служувало встановлення щорічних свят. Свято Окремого кор-

пусу жандармів з 1904 р. відзначався 6 грудня у день Св. Миколи Чудотворця, а у 1913 р. в ім'я Святого Олексія – Митрополита Московського було встановлено загальне для поліції імперії свято, яке відзначалося 5 жовтня. Цим демонструвалося особливе заступництво династії Романових поліції та жандармерії, оскільки 6 грудня було днем

тезоіменництва царя Миколи II, а 5 жовтня – цесареви-ча Олексія [1, Арк. 171; 2]. Були власні свята й у поліцей-окремих міст та губерній. У ці дні проводилися урочисті молебні, нагородження поліцейських та жандармських чинів, які найбільш відзначилися по службі, святкові обіди.

До форм виховної роботи належали увічання ювілярів та проводи на пенсію (перехід на нове місце служби) нижніми чинами своїх начальників. Дозволялося святкувати ювілеї тільки тих осіб, які без перерви прослужили в одній та тій же установі не менше 25 років. Необхідно зазначити, що святкування ювілеїв не могло бути приводом для подання до нагороди.

Першочергове значення надавалося релігійному вихованню поліцейських службовців. Відомо, що при Головному управлінні Корпусу жандармів була церква, штатний священик та хор півчич (13 дітей з Лейб-Гвардії Преображенського полку та 13 дітей з школи солдатських дітей Лейб-Гвардії Московського полку). Усі службовці поліції звільнювалися за чергою від служби, без відрахування з грошового утримання, для говіння та причащення Святих тайн [3, Арк. 19]. Їм приписувалося слугувати прикладом релігійності. Було навіть посилення на слова О.В. Суворова з напучення солдатам: «Молися старанно Богу: він твій генерал» [4, с.39]. Сприяло релігійному вихованню призначення до Різдва та дня Великодня грош-вих премій. Списки нижніх чинів поліції та членів їх сімей, які були чи не були на сповіданні та Святому причащенні, регулярно подавалися до Духовного правління при протопресвітері військового та морського духовенства [5, Арк.5].

В офіційних друкованих виданнях, таких як «Правительственный вестник», «Русский инвалид», «Военный сборник», «Вестник полиции», «Разведчик», «Журнал Министерства юстиции», «Верность», «Стражник и городской» постійно піднімалися питання поліцейської служби, давалися відповіді на письмові запити, організовувалися дискусії щодо необхідності окремих перетворень. Крім того, в них публікувалися офіційні тексти нових законів та циркулярів. Для загального розвитку та виховання нижчих чинів губернськими жандармськими управліннями випускалися газети та журнали. Видавалися також численні збірники наказів, циркулярів, інструкцій та розпоряджень, котрі безпосередньо регламентували повсякденну службову діяльність у формі заборон, дозволів, приписів або описуванням досягнень чинів поліції та жандармерії, що найбільше відзначилися при виконанні службових обов'язків.

Слід зауважити, що відсутність більш-менш налагодженої системи виховної роботи з кадрами поліції уряд намагався компенсувати шляхом заборон відомчими циркулярами та інструкціями неетичних проступків та дій, рекомендацій щодо дотримання моральних норм, що включалися до навчальних посібників та напучень, котрі вивчалися особовим складом. Так, поліцейським та жандармам не дозволялося: відвідувати розважальні заклади нижчого розряду; вести бесіди щодо питань служби з співробітниками газет та журналів і з сторонніми особами;

звертатися до начальства з проханнями через своїх друзів або родичів (клопотання приймалися тільки по команді); займати гроші у підлеглих або позичати гроші старшим, а також користуватися кредитом у буфетах з спиртними напоями. Їм заборонялося хвастатися своїм значенням, обов'язками та правами, отримувати гроші, що давалися приватними особами за пошук краденого. Не дозволялося ведення особистих щоденників. Жандармські унтер-офіцери при відвідуванні театрів не могли займати місця у кріслах ближче сьомого ряду, а в ложах – нижче другого ярусу [6; 4, с.37; 7, с.7; 8, с.30-31].

Поліцейські та жандарми зобов'язувалися дотримуватися у спілкуванні з всіма станами ввічливості, виявляти особливу повагу до духовних осіб усіх віросповідань. У бесідах з представниками інтелігенції - уникати фамільярності та багатослів'я. У зносинах з селянами – бути привітними та вимагати до себе особливої поваги [4, с.37].

Значна увага приділялася вихованню у чинів поліції шанобливого ставлення до форменого обмундирування, відзнак, прав та переваг, що присвоювалися по чинам та посадам. Необхідно зазначити, що нижні поліцейські та жандармські чини повинні були віддавати честь будь-якій особі в офіцерському мундирі, тоді як з класних чинів честь віддавалася тільки безпосереднім начальникам. Навіть при порушенні офіцером громадського порядку або скоєні ним злочину, нижні чини поліції та жандармерії не мали права самостійно затримувати осіб офіцерського звання.

У багатьох відомчих нормативних актах приписувалося, щоб усі чини поліції та Корпусу жандармів повинні були бути прикладом у дотриманні форми одягу. Перебуваючи у формі, вони завжди вважалися при виконанні службових обов'язків [9, с.71]. Нижчі чини, які залишили службу, не мали права носити поліцейську форму. Показово у цьому відношенні те, що навіть артистам заборонялося з'являтися на сцені у сучасних мундирах військових частин у точному їх відтворенні (циркуляр МВС від 20.09.1904 р.) [9, с.69].

Порушення встановленої форми одягу суворо каралося. Таким чином підтримувався зовнішній бік дисципліни.

Окремої уваги заслуговує питання щодо судового захисту честі та гідності як окремого представника поліції та жандармерії, так і цілих підрозділів.

Образ жандармських та поліцейських чинів при виконанні ними службових обов'язків законами Російської імперії визнавалася не образою, що завдана особі, а злочином проти порядку управління. Такі злочини не могли закінчуватися примиренням та переслідувалися незалежно від того, законні чи незаконні були дії посадових осіб, що викликали образу. При отриманні від підлеглих нижчих чинів повідомлень про завдання їм образ під час виконання службових обов'язків, начальники повинні були негайно повідомити про такий проступок мировим суддям з метою притягнення винуватих до відповідальності, а копії цих повідомлень подати начальству. Якщо за думкою начальника жандармського управління була необхідною присутність у суді жандармського офіцера в якості обвинувача, особливим приписом командировався на суд той

офіцер, у районі якого було нанесена образа нижчому чину [10, с.82, 85]. Від відповідальності за образу нижчого чина жандармерії не звільнювалися навіть армійські офіцери.

У випадку збройного опору жандармам при виконанні службових обов'язків, чини жандармерії визнавалися військовим караулом, а винні у нападі або опорі піддавалися покаранням, передбаченим за "повстання проти властей" [11, ст.279].

Циркуляр штаба Окремого корпусу жандармів від 21.09.1908 р. вимагав від начальників жандармських управлінь у випадку появи у газетах викривлених повідомлень про діяльність їх підлеглих негайно уміщувати у тих же газетах докладне спростування. Такі спростування, у залежності від значущості питання, посилювалися або безпосередньо у газети, або до Головного управління по справам друку [10, с.182].

У Департаменті поліції МВС спеціально відслідковували такі статті та вживали відповідні заходи. У випадку підтвердження негативної інформації про діяльність поліцейських чинів, останні піддавалися покаранню.

Для навчання та виховання чинів поліції на традиції поліцейської служби при різних міських поліцейських управліннях створювалися музеї. Крім історико-пізнавального значення вони також були цінними посібниками при вивченні поліцейської справи. Так, у створеному у 1900 р. музеї при поліцейському резерві Санкт-Петербурга нараховувалося більше 4000 експонатів [12, с.307]. Музей постійно поповнювався предметами, що мали криміналістичне та прикладне значення, а також інструментами, за допомогою яких скоювалися злочини.

У 1912 р. за розпорядженням товариша міністра внутрішніх справ Белецького при Департаменті поліції МВС був створений "Музей кримінального розшуку та наукової техніки розкриття злочинів" з метою зібрання інформації щодо засобів боротьби з злочинністю, застосування методів наукової техніки кримінального розшуку та розслідування злочинів [13, с.163-164].

Зростання навантаження на поліцію (особливо за політичними справами) під час першої російської революції 1905 р., низька заробітна плата, негативне відношення до поліцейських установ з боку усіх верств населення, викликало незадоволення у середовищі поліції. На місцях це виявлялося у страйках поліцейських, написанні петиції щодо поліпшення умов служби. Тільки у 1906 р. хвиля страйків серед поліцейських прокотилася по 17 великим містам Російської імперії [1, Арк.69-98]. У привілейованому колись Корпусі жандармів збільшувався некомплект. Особливо це мало відношення до обер-офіцерів. За таких умов усі засоби виховної роботи були малоефективними.

Коли виявилось, що сил поліції та жандармерії недостатньо для боротьби з масовими виступами, царський уряд став шукати союзників в особі консервативних організацій. Ними стали чорносотенні союзи. Найбільш активно співробітничали з поліцією "Союз російського народу" та "Громада активної боротьби з революцією". Міністерство внутрішніх справ фінансувало діяльність чорно-

сотенних організацій з секретного фонду. Їм передавалися зброя, література, інформація закритого характеру. Потурання чорносотенцям з боку поліції пояснювалося тим, що поліція розраховувала на сприяння їх бойових дружин. Чорносотенців також залучали до несення патрульної служби на вулицях.

Знаючи про потурання імператора Миколи II чорносотенному руху, деякі поліцейські також вступали в його організації, що суперечило підписці про невходження у різні товариства, яку вони давали. Одночасно частина нижчих чинів відкрито виступила проти такої участі. Так, у газеті "Придніпровський край" 4.11.1905 р. було надруковано звернення 12 околодочних наглядачів Катеринославської міської поліції до громадян, у якому вони прохали публічно оголосити прізвиська тих околодочних наглядачів, котрі взяли участь разом з чорносотенцями у єврейських погромах 21-25 жовтня [3, Арк. 13]. Разом з тим слід зазначити, що поліцейські не були прикладом політичної неупередженості. Світогляд більшості з них сформувався у період, коли погляди, що були покладені в програму "Союзу російського народу", були єдиними офіційно дозволеними. Та обстановка секретності, в якій готувався Маніфест 17 жовтня, не дозволила провести завчасно роз'яснювальну роботу серед особового складу поліції щодо змін у політичній системі країни та оперативню довести інформацію по офіційним каналам. У результаті влада на місцях не зразу повірила звістці про різку зміну урядового курсу. Під час революційних демонстрацій, що відбувалися після опублікування маніфесту, поліцейські чини стали об'єктами словесних образ та фізичних нападів. Зрозуміло, що у більшості випадків поліція не приховувала свого негативного відношення до маніфесту 17 жовтня.

Таким чином, професійно-моральному вихованню поліцейських чинів приділялася значна увага, здійснювалося воно впродовж всієї служби, що, в основному, забезпечувало перебування у лавах поліції відданих існуючому політичному режиму працівників.

ЛІТЕРАТУРА

1. Державний архів Російської Федерації (ДАРФ). – Ф.110. – Оп.23. – Стр.9.
2. Вестник полиции. – 1915. – № 42.
3. ДАРФ. – Ф.102. – Оп.1. – Стр.350.
4. Памятная книжка для нижних чинов Варшавского жандармского округа. – Варшава, 1885.
5. ДАРФ. – Ф.218. – Оп.1. – Стр.92.
6. Циркуляр Штаба отдельного корпуса жандармов от 21.09.1908 г., № 512.
7. Букаварь современного городского. – Варшава, 1915.
8. Систематический свод действующих законоположений и циркулярных распоряжений, относящихся до служебной деятельности чинов отдельного корпуса жандармов по строевой, инспекторской, хозяйственной и военно-судной частям. – СПб., 1895.
9. Сборник новых законов и циркуляров. – Харьков, 1912.

10. Тимофеев Л.А. Общие обязанности жандармской железнодорожной полиции. –СПб., 1908.

11. Свод военных постановлений 1869 г. -Кн. XXIV. Военский устав о наказаниях. –СПб., 1915.

12. Санкт-Петербургская полиция и градоначальство. -СПб., 1903.

13. Ершов Ю.А. Роль музеев полиции Российской империи в деле обучения и воспитания кадров на традициях полицейской службы // МВД России – 200 лет: Материалы международной науч.-практ. конф. –СПб., 1998.

Надійшла до редакції 10.06.2004

ЛЮБАР І.Г. ПРОФЕСІОНАЛЬНО-МОРАЛЬНЕ ВОСПИТАННЯ ЧИНОВ ПОЛІЦІЇ І ЖАНДАРМЕРІЇ РУССЬКОЇ ІМПЕРІЇ (ВТОРІЯ ПОЛОВИНА ХІХ - НАЧАЛО ХХ СТ.)

Рассмотрены особенности профессионально-морального воспитания полицейских чинов царской России.

***

LJUBAR N.G. PROFESSIONAL-MORAL EDUCATION OF GRADES OF POLICE AND ZHANDARMERIA RUSSIAN EMPIRE (SECOND HALF XIX BEGINNING OF XX AGES)

Features of professional-moral education of police grades of imperial Russia are considered.

УДК 159.9.019.4:343.224.1

О.М. ПАВЛИК

Національний університет внутрішніх справ

ПРАГНЕННЯ ДО “ГОСТРИХ” ВІДЧУТТІВ ЯК ОДИН ІЗ МОТИВІВ ПРОТИПРАВНОЇ ПОВЕДІНКИ НЕПОВНОЛІТНІХ

Надані результати дослідження потреби у пошуках “гострих” відчуттів неповнолітніх правопорушників різного віку у залежності від спрямованості скоєних ними злочинів та ступеня перевиховання у спеціальних установах.

Сьогодні проблема злочинності серед неповнолітніх залишається однією з найбільш актуальних, вирішення якої потребує багаторівневого та комплексного підходу, починаючи зі створення спеціальних державних програм, міждисциплінарного наукового її вивчення й аналізу, та закінчуючи удосконаленням методів і форм роботи соціально-педагогічних працівників, правоохоронних органів тощо. При розробці програм профілактики та подолання злочинної поведінки серед неповнолітніх, далеко не останнє місце, як свідчить світовий досвід, посідають психологічні дослідження, зокрема вивчення психологічних механізмів такої поведінки. У даному контексті можна вказати на дослідження: Ю.М. Антоняна, В.Г. Асєєва, Г.Г. Бочкарьової, В.М. Кудрявцева, А.Є. Личка, Н.П. Крейдун, І.В. Жданової, С.О. Гарькавця, О.В. Землянської та ін.

Загальновідомо, що головним поняттям, яке використовується для пояснення рушійних сил діяльності людини, є мотиваційна сфера, яка займає в структурі особистості особливе місце. Із неї черпаються конкретні мотиви поведінки людини. Хоча мотиваційна сфера є динамічною, кожній людині притаманна відносна стабільність ієрархії мотивів. Можна стверджувати, що мотиви, які спонукають нас до діяльності, є відносно сталими, незмінними протягом певного проміжку часу [1, с.28].

Загальновідомо, що є такі почуття, що мають дійовий характер і ведуть до зміни у поведінці людини, стають серйозним кільцем у ланці, що визначає мотивацію поведінки, тих чи інших вчинків [2, с.78-81].

Відчуття також відіграють велику роль і в самопізнан-

ні людини, що як усвідомлення особистісних якостей, як формування уявлення про риси свого характеру, виникає не тільки на основі осмислення властивих дій та вчинків, але й на підставі осмислення пережитих відчуттів.

Перетворення почуття у спонукальну силу, що призводить до дій, перехід переживання до вчинку приводить до того, що почуття набуває нової якості – воно закріплюється у поведінці. Сутність особистості розкривається більш детально, коли вдається пізнати, що визначає її дії та вчинки, всю її поведінку в цілому. Одним із таких дійових почуттів є прагнення людини отримати “гострі” відчуття.

Метою нашого дослідження є вивчення потреби у “гострих” відчуттях неповнолітніх правопорушників різних категорій: у залежності від спрямованості скоєного ними злочину, від ступеня перевиховання та віку. Для цього використовувалася адаптована М. Цукерманом методика “Діагностика потреби у пошуках відчуттів” [3, с.369-370].

У дослідженні взяли участь 133 неповнолітніх правопорушників чоловічої статі у віці від 11 до 18 років. З них 72 особи, що відбували покарання у виді позбавлення волі в Куряжській спеціальній виховній колонії та 61 особа, до яких були застосовані примусові заходи виховного характеру направленням до спеціальної навчально-виховної Харківської школи соціальної реабілітації. У відповідності до поставлених завдань всі неповнолітні, що брали участь у дослідженні, були тричі розподілені на групи.

За віком було виділено дві групи неповнолітніх право-